

למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו(14), ולא עבר דוד על איסור אשת איש.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים, כי מצינו שאמר דוד המלך שהלבנת פנים חמורה ממעשה של בת שבע(15).

מנא לן? מדרש רבא:

דרש רבא: מאי דכתיב: [תהלים לה] "בצלעי שמחו ונאספו. קרעו, ולא דמו".

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שבשעה שמלבינים את פני, אם היו מקרעים את בשרי, לא היה דמי שותת לארץ, כי מרוב בושה נסתלק

הדם ממקומו.

ולא עוד, לא רק בזמן שהם בטלים הם שופכים את דמי, **אלא אפילו בשעה שלומדים ועוסקין בסוגיות החמורות של נגעים ואהלות,** שאין להם שייכות עם ענייני אשת איש, הרי הם מפסיקים מלימודם, **ואומרים לי: דוד, הבא על אשת איש, מיתתו במה? וכוונתם להלבין את פני.**

ואני אומר להם(16): הבא על אשת איש מיתתו בהנך. ומכל מקום, יש לו חלק לעולם הבא. אבל המלבין את פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא.(17) נמצא, שמעשי טובים משלכם.

(ואמר) [אמר] מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב הנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי

שכותב לה גט גמור, ללא שום תנאי.

15. לדעת רש"י, שהיוצא למלחמה כותב גט מספק, היתה בת שבע ספק אשת איש, ולכך נקטינן חמורה הלבנת פנים יותר מספק אשת איש. אבל לדעת התוספות, שגירשה דוד לגמרי, הא דאמרינן "חמורה הלבנת פנים יותר מספק אשת איש" היינו לפי שלא היו מגרשים בפרהסיא אלא בצנעא, וכיוון שהעולם לא ידעו מגירושה חשדוהו בספק אשת איש. ובכד הקמח [אות ה, הבדלה] לא גרס "ספק".

16. האחרונים הקשו היכן נרמזת תשובתו של דוד בפסוק, ועיין מהדורא בתרא.

17. כתב רבינו יונה [שערי תשובה ג קלט]: כמו שאמרו יהרג ואל ירצח כך יפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, וכך

חבירו נענש למרות שחבירו לא נכלם בפועל, וכתב מהרש"א שיש בכך דוחק לומר שיענש עד כדי כך על כוונתו להכלים, ולכך פירש שהעונש אינו על הכינוי אלא על הוצאת השם הרע, שקרא לחבירו בכינוי רע [ועיין חפץ חיים כלל ב ס"ק כח]

והביא את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ג, יד] שכתב: המכנה שם לחבירו. ולא הזכיר שם "רע", ונראה מדבריו שהאיסור אינו מחמת הוצאת השם הרע אלא מחמת עצם הכינוי. אמנם, הכסף משנה כתב שם בכוונת הרמב"ם, דמיירי במכנה לחבירו שם רע, אלא שמאחר והורגל השם בפי כל, אינו נראה כשם רע, ולכך לא הזכירו הרמב"ם.

14. רש"י פירש שכותב לה על תנאי, שאם לא אשוב מהמלחמה יהא גט, נמצא כשמת אוריה היתה אשתו מגורשת למפרע, והתוספות פירשו

יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח (18) לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילביץ פני חבריו ברבים,

מנא לן דין זה, ממה שמצינו במעשה יהודה ותמר, שנבעלה ליהודה ללא שהכירה, ולכשנתעברה ממנו נחשדה בזנות, ואף על פי שיכלה לומר ליהודה "ממך נתעברתי" נמנעה מלומר כן, כדי שלא לביישו, ומסרה את נפשה על כך.

דכתיב [בראשית ל"ח] "ויאמר יהודה הוציאוה ותישרף, היא מוצאת והיא שלחה

אל חמיה", לרמוז לו שלא זינתה תחתיו, עד שאמר "צדקה ממני". ומוכח, שאילו לא היה יהודה מודה, היתה יוצאת להישרף. ומכאן ראה שעדיף לו לאדם להישרף מאשר להלביץ פני חבריו ברבים⁽¹⁹⁾.

אמר רב הנינא בריה דרב אידי: מאי האי דכתיב [ויקרא כ"ה] "ולא תונו איש את עמיתו?"

מלמד הכתוב, שרק "עם שאתך" בתורה ובמצות, השומר מצוות⁽²⁰⁾ אל תונהו. לפי שהמילה "עמיתו" נדרשת כאילו נאמר "עם

משמע בתוספות סוטה [י, ב] שאיסור הלבנת פנים שווה לדין רציחה.

והקשה בזכרון שמואל [סה כט] הרי הטעם לכך שאמרו ברציחה יהרג ואל יעבור הוא משום "מאי חזית דדמך סמיק טפיי", וטעם זה שייך דווקא בזמן שאומרים לו או הרוג או תיהרג. אבל כאן, שמלביץ פני חבריו, אין כאן "מאי חזית" שהרי אם ילביץ את חבריו סוף סוף הוא לא ימות, ואילו אם ימסור על כך את הנפש ימות,

ותירץ, על פי דברי הכסף משנה [יסודי התורה ה ה] שהיתה קבלה בידם שצריך למסור את הנפש על רציחה גם לולי הטעם של מאי חזית.

עוד כתב רבינו יונה, מה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלביץ פני חבריו איננו מכיר גודל חטאו ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה.

ובפני יהושע כתב בשם התוספות יום טוב באבות שהביא מדרש שמואל, כי זה המלביץ פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא נלמד מהכתוב כי "דבר ה' בזה", והיינו אדם שנברא בצלם אלוקים.

18. לדעת הסוברים שהלבנת פנים שווה לרציחה קשה מדוע נקטינן נח לו לאדם שיפיל עצמו וכו' הרי חייב לעשות כן, ואמנם רבינו יונה נקט לעולם יפיל אדם את עצמו וכו', אבל המאירי [בברכות מג ב] כתב, ש"נוח לו לאדם" הוא דרך צחות, ומשמע מדבריו שאין חיוב להפיל עצמו שאין ההלבנה אביורייהו דרציחה.

19. הפני יהושע העיר שממעשה דתמר יש להביא ראייה לדברי רבי חנינא לעיל כל המלביץ פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, שהרי המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא ואפילו הכי התירו לאדם לאבד את עצמו לדעת כדי שלא ילביץ פני חבריו אלמא הלבנת פנים חמורה יותר, ובאמת המטיל עצמו לכבשן האש כדי שלא ילבינו פני חבריו יש לו חלק לעולם הבא משום שמאבד עצמו על פי דברי חכמים, אלא שאם מלביץ פני חבריו לא היה עוון חמור כל כך לא היו מתירים לו.

20. כתב הנימוקי יוסף: "למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא יראי ה'", וכן פסק

אתו" (21).

היה כאהאב אשר הסתה אותו איזבל אשתו".

אמר ליה רב פפא לאביי: כיצד אמר רב כן? והא אמרי אינשי, דרך העולם לומר: איתתך גרצא, אם אשתך נמוכה, גחין ותלחוש לה, התכופף אליה כדי לדבר עמה ולשמוע את דבריה.

ומתרצינן: לא קשיא. הא דאמר רב נופל בגהינום מדובר בשומע לעצת אשתו במילי דעלמא. והא דאמרי אנשי האזן לעצת אשתך, מדובר במילי דביתא, הנוגעים להנהגת הבית.

לישנא אחרינא: הא דאמר רב נופל בגיהנם, מדובר בשומע לעצות אשתו במילי דשמיא. והא דאמרי אינשי להאזין לעצת האשה, מדובר במילי דעלמא.

אמר רב הסדא: כל השערים של תפילה ננעלים, חוץ משערי אונאה, (22) שתפילת המתאנה מתקבלת, שנאמר [עמוס ז] "הנהח ה'

אמר רב: לעולם יהא אדם זחיר באונאת [מלצער את] אשתו, שאם יצערנה מתוך שדמענה מצויה, פורענות הבאה מחמת אונאתה קרובה לבא עליו.

אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפלה, שנאמר [איכה ג] "גם כי אזעק ואשוע, שתם תפלותי". סתם הקב"ה את חלוני הרקיע בפניה.

ואף על פי ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעות לא ננעלו. שכל המוריד דמעות בתפילתו, תפילתו נשמעת. שנאמר [תהלים ל"ט] "שמעה תפלותי ה', ושועתי האזינה, אל דמעותי אל תחרש". ומשמע, בטוח אני שלא תחרש אל דמעותי, משום ששערי דמעות לא ננעלו.

ואמר רב: כל החולך בעצת אשתו, נופל בגיהנם. שנאמר [מלכים א' כ"א] "רק לא

הרמ"א [רכח א].

אבל בשיטה הביא בשם רבינו יהונתן שאסור להונות את כל "מי שאתך" או בתורה או במצוות, אף על פי שאינו חכם, כיוון שמבני ישראל הוא. ובריטב"א כתב: "עם שאתך", פירוש אשתך.

עוד כתב הנימוקי יוסף: "אמר במדרש, אם הונה עצמך מותר אתה להונהו שזה אינו קרוי אמיתך", וכתב הסמ"ע [רכח ד] הטעם דכיוון דאין דרך בני אדם להונות את עצמם אינו מכלל הישוב ואינו נקרא עמיתך,

ובחינוך [שלח] כתב שאם אחד התחיל לצער את חברו לא הזהירה התורה לצערו ועיקר האיסור הוא להתחיל בקטטה עיין שם באריכות דבריו.

והלבוש כתב: מי שאינו ירא אלוקים הרי הוא מאנה את עצמו, ולפיכך מותר להונותו. ועיין סמ"ע.

21. המהרש"א הוסיף לבאר, שמצינו באונאת ממון שאמר הכתוב "אל תונו איש אחיו" ואילו באונאת דברים שינה הכתוב, ואמר "אל תונו איש את עמיתו", ולכן דורשים את המילה עמיתו "עם שאתך" בתורה ובמצוות, ואדרבה, מצווה לבייש בעל עבירה בדברים. אבל באונאת ממון, שנאמר בה "אחיו", אסור להונות כל מי שהוא בכלל אחיך, למעוטי גוי.

22. הקשה המהרש"א הא אמרינן לעיל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות, וביאר

עבודה זרה, דכתיב [ישעיהו ס"ה] "העם המכעיסים אותי על פני תמיד" [וגר']

אמר רב יהודה: לעולם יהא אדם זהיר בכך שתהא תבואה מצויה בתוך ביתו, לפי שאין המריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה. שאם אין לו תבואה בביתו, הוא בא לידי מריבה עם אשתו, שנאמר [תהלים קמ"ז] "השם גבולך שלום, חלב חטים ישיביעך". ומשמע, יהיה השלום בגבולך כאשר חלב חטים ישיביעך.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, כמשלם שערי מבדא, נקיש ואתי תיגרא בביתא. כשנגמרים השעורים מהכד בבית, עד שהכלי משמיע צליל חלול כשנוקשים עליו, נוצרת תגרה, מריבה בבית.

ואמר רב חיננא בר פפא: לעולם יהא אדם זהיר בכך שתהיה תבואה מצויה בתוך ביתו, לפי שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה.

שנאמר [שופטים ו'] "ויתנם ה' ביד מדין, והיה אם זרע ישראל, ועלה מדין ועמלק עליו" וגומר וכתוב [בהמשך שם] "ויהנו עליהם, וישחיתו את יבול הארץ" וגומר, וכתוב "יודל ישראל מאד מפני מדין". ומשמע שנקראו ישראל דלים מחמת שנלקחה מהם תבואתם.

נצב על חומת אנך, ובידו אנך". ראה עמוס חומה שנבנתה בצורה ישרה על ידי פלס. והוא משל לעולם, שנברא בצורה ישרה על פי הדין והמשפט, וה' ניצב על החומה, העולם, להשגיח על העולם שלא יעשה בו עוול ואונאה.⁽²³⁾ וביד ה' האנך, הפלס, לדון את החוטאים. ומכאן, שה' משגיח ביותר על מעשי אונאה, ומקבל את תפילת המתאנה.

אמר רבי אלעזר: על הכל, כל שאר העבירות, הקדוש ברוך הוא נפרע מהחוטא בידי שליח, ואינו נזקק להענישו בעצמו, חוץ מאונאה, שהקדוש ברוך הוא כבודו ובעצמו נפרע מהחוטא.⁽²⁴⁾ שנאמר "ובידו אנך", ומשמע שלא מסר לשליח את האנך, אלא דן בעצמו את המאנה.

אמר רבי אבהו: שלשה דברים אין הפרגוד, מחיצה המפסקת בין השכינה לצבא מרום, ננעל בפניהם, אלא הקדוש ברוך הוא צופה ומביט בחוטא בהם עד שיפרע מהם.

ואלו הם: אונאה וגזל ועבודה זרה,

אונאה, דכתיב "ובידו אנך", ומשמע שמחזיק בידו את הפלס לראות בעצמו את החוטאים באונאה.

גזל, דכתיב [ירמיהו ו'] "חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד".

ומדכתיב ובידו אנך משמע שאינו רוצה להמתין מלהיפרע אלא כביכול תפס העבירה דאונאה בידו לענוש עליה מיד, וזהו שאמרו כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה, וכן ביאר הלבוש.

24. בשיטה הביא בשם רבינו יהונתן שביאר, שהענוש על ידי שליח אינו נענש מיד משום

דשערי אונאה ושערי דמעה הם אותו שער שעיקר הקפידה באונאה היא שמתוך כך בא המתאנה לידי דמעה.

23. הפרישה [רכח א] כתב שלשון אנך משמע אונאה והוסיף לבאר בביאורו לשולחן ערוך [סמ"ע ב] דמדכתיב נצב משמע שמוכן לשמוע,

המונחים זה על גבי זה, שנצרכו בכבשן, עד שנעשו חתיכה אחת.

תנן התם: תנור העשוי חרס, שנטמא, הרי מן הדין צריך לנתצו כדי לטהרו. אבל אם לא ניתצו אלא **חתכו**, ונעשה חוליות, חלקים עגולים שאפשר להניחם זה על גבי זה, ואז בנה את התנור מחדש, ונתן חול בין חוליא לחוליא.

רבי אליעזר מטהר, לפי שהחיתוך לחוליות נחשב כמו שנתצו כדין תורה, ועכשיו הוא כלי חדש.⁽²⁵⁾

וחכמים מטמאין, כיוון שכל התנורים עשויים חוליות חוליות, אין זה נחשב לנתיצה בכך שחתכו לחוליות.

וזוהו שאמר **תנור של עכנאי** (26).

מאי עכנאי?

אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו את דברי רבי אליעזר בדברים ובראיות שלא כדעתו, כמו **עכנא** זו, נחש שמכניס את זנבו לתוך פיו, וטמאוהו.

(ואמר רבי) [אמר רבי] חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, לפי שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר [בראשית י"ב] "ולאברהם הטיב בעבורה", בעבור שרה אשתו.

והיינו דאמר להו רבא לבני מחווא: אוקירו לנשייכו, כבדו את נשותיכם, כי היכי דתתערתו! על ידי כך תשרה הברכה בביתכם, ותתעשרו.

ועתה מביאה הגמרא מעשה ברבי אליעזר, אודות צער בדברים.

ומקדימה הגמרא ומספרת כיצד נידו חכמים את רבי אליעזר עקב המחלוקת בדיני טומאה וטהרה, כאשר לא קיבל רבי אליעזר את דעת חכמים.

כלים העשויים מגללי בקר או מאדמה, אינם מקבלים טומאה. אבל כלי חרס העשוי העשוי מטיט שנצרך בכבשן, מקבל טומאה, ואין לו אפשרות להיטהר מטומאתו אלא בשבירה.

התנור בזמנם, היה עשוי מחוליות של חרס,

כאן שמדובר בתנור שמתחילתו נעשה חוליות חוליות וביניהם חול שאפשר לפרקו לחוליות בקלות, ולכן רבי אליעזר סבר שאין לו דין כלי ואינו מקבל טומאה, וחכמים מטמאים כשאר כלי חרס.

26. בתוספות כתבו יש שגרס חכנאי, וחכן זה נחש, ושמו בעל התנור היה שמו כך, וביאר המהר"ם שיף שהירושלמי חולק על ביאור הגמרא בבבלי שהקיפוהו בראיות כנחש, אלא סיום הגמרא הוא זה הוא תנורו של אדם בשם חכנאי, ועיין מהרש"ל ומהרש"א.

שיש לו להינקם מעוד הרבה בני אדם, אבל הנענש על ידי הקב"ה הפורענות ממהרת לבא על הנענש לפי שברגע אחד הוא דן את כל העולם.

25. כך פירש רש"י בברכות יט א, והוסיף שאף מכאן ולהבא אינו מקבל טומאה כיוון שלא נעשה בתנור ככלי חרס, וכך נראה ברש"י כאן, ולפי זה רבנן חולקים בתרתי: א. שאין נעשה מנותץ על ידי שחתכו לחוליות. ב. אף מקבל טומאה מכאן ולהבא.

ורבינו ניסים גאון פירש בברכות [וכן בשיטה